

Γ Α Λ Λ Ι Κ Α

Κώστας. — Ναί, σου λέω.

Παυλῆς. — Όχι, σου ξαναλέω. Καί τί μέ μέλει τέλος πάντα! Τόλεγαν ἤ δὲν τόλεγαν, ἐγὼ λέω πῶς τὰ γαλλικά εἶναι κατωμένα γιὰ νὰ παιδεύουνε, νὰ σκοτίζουν καί νὰ ζουρλαίνουν τοὺς ξένους. Ἐμένα μὲ φτάνει πού μαθαίνουμε τὴν ἀπλὴ γραμματικὴ, χωρὶς νὰ σπᾶμε τὸ κεφάλι μας καί μὲ τὴν ἱστορικὴ γραμματικὴ.

Ἐγώ. — Μπά, πάλι φιλονεικία;

Κώστας. — Τί δροσάτο ἀεράκι φύσηξε καί σ' ἔφερε ἴσια μὲ δῶ, τσαχπινάκη; Ἡρθες στὴν ὥρα σου, γιὰ νὰ μᾶς ξεδιαλύσης μιὰ ὑπόθεση πού μοῦ φαίνεται πολὺ μπερδεμένη.

Ἐγώ. — Γρήγορα, πές μου τί τρέχει;

Παυλῆς. — Νὰ στὸ πῶ ἐγώ, τὸ τί τρέχει. Ὁ κύρ Κώστας θέλει καί καλὰ νὰ μὲ καταπείσῃ πῶς οἱ Γάλλοι λέγανε πρῶτα aveine, καί γὼ λέω πῶς πάντα σὺν καί τώρα εἶπανε avoine.

Ἐγώ. — Παναγία μου, πού γόθηκα! . . .

Μά, φίλοι μου, αὐτὸ εἶναι φριχτὸ ζήτημα. Ἄν ἔχετε ἀλήθεια ὀρεξὴ νὰ τὸ ξετάσουμε, πρέπει νὰ βγάλετε πομονή, γιατί ἔχουμε δουλειὰ γιὰ κάμ-ποση ὥρα. Καλὰ πού ἔχω τὸ σημειωματάρι μου μέσα στὴν τζέπη μου.

Κώστας. — Τὸ γνωρίζουμε δὲ αὐτὸ τὸ σπου-δαῖο σημειωματάρι . . .

Ἐγώ. — Καλὰ, δὲ μοῦ λέτε γιατί τσακώνεστε πάντα γιὰ φιλογολικά, ἀφοῦ ἐσύ, Κώστα, παι-δεύεσαι μὲ τὴ γιαντρικὴ καί σύ, Παυλῆ, μὲ τὰ νομικά;

Κώστας. — Μοῦ φαίνεται πολὺ περίεργο νὰ σαστίξης γιὰ τέτοιο πρᾶμα, ἐσύ πού εἶσαι Ῥω-μιός. Σὰ νὰ μὴν ξέρης πῶς στὴν πατρίδα μας ἔ-χουμε ὅλοι μας τρομερὴ μανία γιὰ τὰ φιλογολικά.

Παυλῆς. — Ναί, ὡς καί οἱ παπουτσῆδες.

Ἐγώ. — Ἄς φιλογολίσουμε τότε καί μεῖς. Μὰ συλλογιόμυαι τώρα μὲ τί τρόπο θὰ τὸ κατορ-θώσω νὰ σᾶς ξηγήσω αὐτὸ πού θέλετε.

Παυλῆς. — Φτάνει νὰ μᾶς τὰ πῆς νέττα σκέττα, γιὰ νὰ τὰ καταλάβουμε καί μεῖς.

Ἐγώ. — Ἰσια ἴσια ἡ δυσκολιὰ εἶναι αὐτή. Ἐπειτα, πρέπει νὰ φέρουμε πάλι στὴ μέση τοὺς Λατίνους.

Κώστας. — Ναί, μόνο σήμερα πιά λίγα λα-τινικά καί πολλὰ γαλλικά θέλουμε.

Ἐγώ. — Ἰέτοιο σκοπὸ ἔχω καί γώ. Λοιπὸν προσοχὴ τώρα, γιατί ἀρχίζω. Οἱ Λατίνοι σὺν καί τοὺς προγόνους μας δὲν εἶχαν τὴν ἴδια προ-φορὰ γιὰ τὰπλόχρονα καί γιὰ τὰ διπλόχρονα, τὰ βραχέα καί τὰ μακρά, σὺν πού λὲν οἱ δασκά-λοι. Τὸ διπλόχρονο ὁ καί τὰπλόχρονο ὁ τὸ λα-τινικό, πάει νὰ πῇ ou, ἔμοιαζαν ἕναν καιρὸ τὸ ἓνα μὲ τ' ἄλλο καί ἔγιναν ἓνα· καί τὰ δύο τὰ λέ-γανε σὺν ο κλειστό, στὴν ἐποχὴ πού δὲν μπερούσε πιά κανεὶς νὰ διακρίνῃ στὴν προφορὰ τὰπλό-χρονα καί τὰ διπλόχρονα.

Παυλῆς. — Καί πότε ἔγινε αὐτὴ ἡ ἀλλαγὴ;

Ἐγώ. — Ὁ Σέρβιος πού ζοῦσε στὸν πέμτο αἰῶνα καί πού εἶτανε γραμματολόγος, κάπου μᾶς λέει, πού γιὰ νὰ θυμῇτῃ ἂν ἓνα γράμμα εἶναι ἀπλόχρονο ἢ ὄχι, ψάχνει νὰ βρῇ ἓνα στίχο πού νὰ βρεῖσκαται μέσα αὐτὴ ἡ λέξη. Ὁ ἅγιος Αὐγουστίνος πάλι μᾶς λέει πού εἶναι ἀναγκασμέ-νος νὰ μαθαίνῃ τοῦ μαθητῆ του τὴν ποσότητα.

Κώστας. — Ὁ καί πῇ πῶς μήτε ὁ ἓνας μήτε ὁ ἄλλος δὲν ἤξεραν πιά τί ποσότητα εἶχαν τὰ φωνήεντα.

Ἐγώ. — Ἀκουσε τώρα μιὰ ἄλλη ἱστορία. Τὸ κλειστό μας τὸ ο πού σου λέω, ὅταν εἶχε μπροστά του α, ἔγινε οἱ. Καί τὸ α αὐτὸ ἀπὸ πού βγήκε; Βγήκε ἀπὸ τὸ c τὸ λατινικό πού ἔγινε πρῶτα α στὶς λέξεις vocem καί crucem. Καί αὐτὲς οἱ λέξεις κατήντησαν τότες φυσικά vois καί crois, σὺν πού σου τίς ἔχω γραμμένες ἐδω-πέρα.

Παυλῆς. — Μὰ νὰ σου πῶ! γιατί τᾶχεις γραμμένα μὲ σῆμα στὸ τέλος, ἀφοῦ τὰ γράφουν τώρα μὲ x;

Ἐγώ. — Δὲ σημαίνει τίποτε. Εἶναι κάτι ὀρθογραφικὲς συνήθειες καί μὴν προσέχης. Στὸ μεσαιῶνα εἶχαν τὴ μανία νὰ βάζουν ἀποπίσω ἀπὸ κάθε λέξη καί ἓνα στολιδάκι. Ἐτσι κοντὰ στὸ s βάλανε ἓνα πρᾶματάκι πού ἔμοιαζε μὲ c, καί ἀπὸ κεῖνο γεννήθηκε τὸ x.

Ἄς ξαναπιάσουμε τώρα τὴ δουλειὰ μας. Τὸ πρῶτο παρὰδειγμα πού σᾶς ἔδωσα, δηλαδή τὸ ὁ καί τὸ ὁ πού γίνονται οἱ, δὲν εἶναι τὸ πιὸ σπουδαῖο. Τὸ σπουδαῖο εἶναι τὸ e καί τὸ i πού γίνονται e κλειστό. Παραύστερα, ἀνάμεσα στὸν ἔβδομο καί στὸν ἕννατο αἰῶνα, αὐτὸ τὸ e ἔγινε

ei. Π. γ. ἀπ' τὸ directum, regem, me, te, strictum γίνονται dreit, rei, mei, tei, estreit, ὅπως κ' ἡ cruce[m] ἔγινε crois. Κατόπι αὐτὸ τὸ ei καταντᾷ οἱ σὲ μερικὲς ἐπαρχίες, λοιπὸν droit, roi, moi, toi, étroit.

Στὰ καλὰ καθούμενα ὁμως δὲν ἀκολουθοῦν τὰ πράγματα καὶ γιὰ μᾶς βέβαια δὲ βγήκε τὸ οἱ ἀπ' τὸ ei. Αὐτὴ ἡ ἀλλαγὴ ἔρχεται ἀπ' τὴν Πικαρδία κ' ἀπ' ἄλλες ἐπαρχίες· τὸ Παρίσι τὴ δανειστῆκε ἀπ' τὴν ἀνατολικὴ Γαλλία. Σὲ μερικὲς λέξεις ὁμως ἔμεινε εἰ καὶ τὸ οἱ δὲν πῆρε τὴ θέση του π. γ. soliculum = soleil, buticula = bouteille, plēna = pleine. Καὶ ποιὰ ἡ αἰτία; Αἰτία εἶναι τὸ l τὸ ὑγρὸ ποῦ λέγεται: σὰ ρ' αἰτία καὶ τὸ n.

Αὐτὴ τὴν ἡ προφορὰ τοῦ οἱ τῆς Πικαρδίας ἦρθε στὸ Παρίσι ἀπ' τὸ δέκατο τρίτο αἰῶνα. Κι ἀπὸ τότε στάθηκε στὴν πρωτεύουσα τὸ οἱ καὶ δὲν μπόρεσε ἀκόμη νὰ φτάσῃ ἴσια μὲ τὰ δυτικὰ μέρη τῆς Γαλλίας. Ἐκεῖ ἴσια μὲ σήμερα λένε εἰ ἀντίς οἱ.

Παυλῆς. — Καλὰ! μὰ δὲν κατὰλαθα ὡς τὴν διόλου γιατί λένε avoine κ' ὄχι aveine ποῦ θὰ εἴταν τὸ σωστό.

Ἐγώ. — Γιατί ἴσια ἴσια δανειστήκαμε τὴν avoine ἀπ' τὰ μέρη ποῦ συνηθίζουνε σὲ κάθε λέξη νὰ λένε οἱ κ' ὄχι εἰ. Οἱ ἄλλες λέξεις μὲ εἰ μᾶς εἶναι πατροπαράδοτες σ' ὅλη τὴ Γαλλία, σὰν ποῦ στὸ ξήγησα.

Νά, κ' ἓνα παραμυθάκι ποῦ ταιριάζει· ἐδῶ ὁ λόγος εἶναι γιὰ τὴ λέξη oie. «Ο Ἑρρίκος Στέφανος λέει κάπου· «Picardi aue: alii oue. Inde Parisiis une petite oue.» Λοιπὸν στὸ Παρίσι τὴ χῆνα τὴν ἔλεγαν oue καὶ μόνο τὰ χωριὰ ἔλεγαν oie. Πέρασες ποτέ σου ἀπ' τὴ rue des Ours ποῦ εἶναι ἐδῶ πλάγι;

Κώστας. — Τὴν ξέρω. Μὰ ἀκούδα δὲν εἶδα.

Ἐγώ. — Αὐτὸς ὁ δρόμος εἶχε πρῶτα ὄνομα rue des oues. Θὰ εἴταν πολλές χῆνες σ' αὐτὸ τὸ μέρος κ' ἴσως γιὰ τοῦτο λέγουνταν ἔτσι. Καὶ τὴν ξέρουν rue des ours, γιατί στὴν ἐποχὴ ποῦ τὸ Παρίσι ἔμαθε νὰ λέγῃ oie, σὰν ποῦ λέγανε καὶ στὰ χωριά, δὲν μπορούσε πιά κανεὶς νὰ καταλάβῃ τί θὰ πῇ oue, καὶ τῶκαμε ours.

Κώστας. — Λοιπὸν ἐγὼ εἶχα δίκιο ἀφοῦ ἔλεγα πὼς πρῶτα τὸ avoine λέγουνταν aveine. Μάθημα νὰ σοῦ γίνη τοῦτο, Παυλῆ.

Παυλῆς. Ἡ μάθησή σου μὲ πνίγει· ποῦ νὰ ἤξερα πὼς εἶσαι τέτοιος φιλολόγος!...

Κώστας. — Ἀρῆσε τώρα τὰ κομπλιμέντα γιὰ ἄλλη μέρα, γιατί ἔχω ἀκόμη κάτι νὰ ρωτήξω τοῦ φίλου μας.

Κάποιος μὲ εἶπε πὼς τὰ δυὸ ῥήματα voir καὶ asseoir εἶναι ἀπ' τὰ λατινικὰ assedere καὶ videre. Ὅτι καὶ νὰ κάνω δὲν μπορῶ νὰ καταλάβω τί γίνθηκε τὸ d τὸ λατινικό. Τὸ ἴδιο πάλι

μὲ τὸ ῥήμα debere ποῦ τὸ λέμε σήμερα devoir. Πὼς μπορεῖ τὸ b νὰ γίνη v;

Ἐγώ. — Τί περίεργος ποῦ εἶσαι! Κορίτσι σωστό. Ἄλλο ζήτημα πάλι τοῦτο. Μὰ ἀφοῦ θέλεις νὰ τὸ μάθης, θέλω καὶ γὼ ἀμέσως νὰ σοῦ δείξω πόσο οἱ γλώσσες ποῦ φαίνονται πὼς δὲν ἔχουν καμιά συγγένεια ἀναμεταξύ τους, ἔχουν καὶ παραέχουνε. Γιὰ συλλογίσου κομπιάτι. Δὲν ξέρεις καμιά γλώσσα ποῦ ν' ἀλλάξῃ καὶ κείνη τὸ b καὶ νὰ τὸ κάνῃ v;

Κώστας. — Δὲ μοῦ ἔρχεται.

Ἐγώ. — Μπᾶ, κ' ἡ γλώσσα μας λοιπὸν τί κάνει;

Κώστας. — Βέβαια, ἔχεις δίκιο. Νὰ δοῦμε τώρα ἂν κατὰλαθα καλὰ αὐτὰ ποῦ μᾶς ἀράδιασες μιὰ φορὰ γιὰ τὸ β. Μᾶς εἶπες πὼς τὰρχαῖο β προφερότανε B, καὶ πὼς προφέρουμε τώρα τὸ B μόνο ὅταν ἔχουμε ἓνα μ' κοντά· π. γ. κουμπί, γαμπρός, κ' ἄλλα τέτοια. Ἄλλου τὸ λέμε β. Οἱ Γάλλοι λοιπὸν κάνανε σὰν καὶ μᾶς.

Ἐγώ. — Ἐτσι ἀπαράλλαχτα ἔγινε devoir ἀντίς deboir. Καὶ τί νομίζεις τώρα πὼς ἔγινε, προτοῦ νάφρανιστῇ, τὸ d ἐκεῖνο ποῦ βλέπεις στὰ ῥήματα assedere καὶ videre;

Κώστας. — Μὴν πάη καὶ ξεφύτρωσε κανένα δ ἀντίς d σὰν ποῦ λέμε καὶ μεις σήμερα δ κ' ὄχι Δ.

Ἐγώ. — Σωστὰ τὸ εἶπες· δ ξεφύτρωσε. Ἄν τὸ d δὲν εἶχε γίνη δ, δὲ θὰ χάνουνταν ποτέ τὸ d. Μὲ τὸν ἴδιο τρόπο κ' ἡ amata ἔγινε πρῶτα amada, ὕστερα amada. Κατόπι χάθηκε τὸ d αὐτὸ καὶ γιὰ τοῦτο ἔχουμε τώρα asseoir, voir, aimée.

Κώστας. — Αὐτὲς οἱ ἀλλαγὲς σὰν περίεργες ποῦ φαίνονται.

Ἐγώ. — Καὶ γιατί αὐτό; Μπορεῖ νὰ φανῇ περίεργο σὲ κείνους ποῦ κοιτάζουν τίς γλώσσες μόνο ὅταν εἶνε γραμμένες. Κι ὅποιος τὸ κάνει, ἄδικα ἔχει, γιατί ἂν εἴτανε μόνο νὰ γράφονται οἱ γλώσσες καὶ νὰ μὴ μιλιούνται, δὲ θ' ἄλλαζαν ποτέ. Τίς μιλεῖς καὶ τίς φτειάνεις. Κάθε ὥρα καὶ στιγμὴ ἀλλάζουν, κ' ἡ αἰτία τῆς ἀλλαγῆς εἶναι ποῦ μὲ τὴ φωνὴ σου κ' ὄχι μὲ τὸ κοντύλι σου κουβεντιάζεις. Ἀπάνω στὸ χαρτί τὸ d θάμνησκε πάντα ἴδιο κ' ἀπαράλλαχτα· μόνο ἂν ἔπαιρνε κανεὶς μιὰ γομμάλαστικα νὰ τὸ σῶσῃ, θάφενε. Στὴν ὁμιλία γίνεται δ, κ' ὕστερα λίγο λίγο χάνεται.

Ἐδῶ στὸ Παρίσι εἶναι ἓνας σοφὸς ποῦ καταγίνεται πολὺ σὲ τέτοια πράγματα. Ἐγεί ἐργαλεῖα ποῦ σημειώνουν τὴν προφορὰ καὶ βάζει κ' ὅλας κάτι μικρὲς σουλῆνες μέσα στὴ μύτη. ποῦ χρειάζεται ἀλήθεια κουράγιο νὰ τίς βαστάξῃ κανεὶς καὶ νὰ μὴ φτερνιστῇ. Μὰ ἔλα ποῦ μὲ τὴ σουλῆνα βλέπεις πὼς τρέμουν καὶ τῆς μύτης τὰ νέβρα, ὅταν πῆς ἓνα v. Μ' αὐτὰ του τὰ ἐργαλεῖα ξέρεῖ πὼς

μιλούμε σήμερα, περιγράφει τὸν κάθε φτόγγο, καταλαβαίνει μὲ τί τρόπο μπόρεσε κι' ἄλλαξαν, καὶ μάλιστα εἶναι ἄξιος νὰ μαντέψῃ πῶς θάλλαν-ξουν κ' οἱ ἀπόγονοί μας τὴ σημερινή μας προφορά.

Κώστας. — Διάβολος εἶναι λοιπόν.

Εγώ. — Ὅχι δά, εἶναι παπᾶς. Μιὰ φορὰ λοιπόν ποὺ μιλοῦσα μ' αὐτὸν τὸν παπᾶ, μοῦ εἶπε πῶς μιὰ μέρα ἡ Ἑλλάδα κ' ἡ Ἀγγλία θὰ χά-σουν τὸ δ τους, σὰν ποὺ τόχασε κ' ἡ Γαλλία.

Κώστας. — Ξέρω πῶς στὴν Ἑλλάδα σὲ με-ρικὰ χωρὶά τὸ δ ἀναμεταξὺ σὲ δυὸ φωνήεντα ἢ καὶ στὴν ἀρχὴ δὲν προφέρνεται πιὰ δὲν ἀκου-σες ποτὲ στὴν Κύπρο κι' ἄλλοι νὰ σοῦ λέν: ἐν τὸ εἶπα κ.τ.λ.; Μὰ δὲν πιστεύω νὰ καταντήσῃ γε-νικό σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα. Στὴν Ἀθῆνα τὸ δ δὲν πέφτει ποτὲ στὴν προφορά.

Εγώ. — Ἐτσι νομίζεις; μήπως δὲ λένε γιὰ ἀντὶς διὰ, πάει νὰ πῇ διὰ.

Κώστας. — Ἀλήθεια.

Εγώ. — Κ' εἶναι πολὺ φυσικό. Δὲ θὰ εἶναι καθόλου περίεργο νὰ χαθῇ τὸ δ ἀπ' τὴ γλώσσα μας καὶ νὰ μείνῃ μόνο σὲ μερικὰ χωριά, ὅπως ἔγινε καὶ στὴ Γαλλία. Τὸ δ βρίσκεται: τώρα μόνο στὴ Σαβόγια τῆς Γαλλίας. Ἡ γλώσσα ὅμως δὲ θὰ ξεπέσῃ ἂν πέσῃ τὸ δ· βλέπεις πόσο πλούσια καὶ πόσο ὠραία εἶναι ἡ φιλολογία στὴ Γαλλία· ἡ φιλολογία τῆς Σαβόγιας ὅμως δὲν ἀκούστηκε ἀκόμη κι' ὡς τόσο ἔχει τὸ δ. Κατάλαβες τώρα ποῦ νοῦς καὶ φαντασία δὲν ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ ἓνα δ γιὰ νὰ φανερώσουν τὴ δύναμή τους.

Κώστας. — Ἄν εἶναι ἔτσι οἱ διδάσκαλοι θάκχαναν καλὰ ἂν ἄφιναν ἀπὸ τώρα τὸ ἓνα τους δ, ἀροῦ παραύστερα θὰ τὰ χάσουν πιὰ καὶ τὰ δύο.

Εγώ. — Μπράβο! ἔτσι μ' ἀρέσει νὰ μιλᾷς. Θέλεις τώρα νὰ ποῦμε δυὸ λόγια γιὰ τὴν προ-φορὰ τοῦ οἱ;

Κώστας. — Ἀκοὺς ἔχει! τρελλαινουμε γιὰ γλωσσολογία, καὶ γιὰ μιὰ κουβέντα σὰν τὴ δική μας, ἀρίνω μὲ χαρὰ τὸν ὕπνο καὶ τὸ φαγί. Τί ἄλλο καλῆτερο ἀπὸ γλωσσολογία! μὰ γλωσσο-λογία ὅπως τὴ νοιώθουν ἐδῶ στὸ Παρίσι, κι' ὅχι ὅπως τὴ νοιώθουν στὴν Ἑλλάδα οἱ κορακιστά-δες. Ἄν εἴμουν πλούσιος, βέβαια γλωσσολόγος θὰ γινόμουν. Ἀροῦ εἶμαι φτωχός, γιὰτρός γί-νομαι, γιὰ νὰ κάνω παράδες. Ἡ γλωσσολογία γεμίζει, καὶ θρέφει τὸ νοῦ, μὰ δὲ γεμίζει τὴν τῆσπῃ κι' οὔτε θρέφει τὸ στομάχι.

Εγώ. — Μὴν παραπονιέσαι, γιατί, σὰ δὲν εἶ-σαι γλωσσολόγος, βλέπω τούλαχίστε πῶς εἶσαι φιλόσοφος.

Ἀρχὴ τοῦ περχυμβιοῦ κλησπέρα τῆς ἀφεν-τίαςας. Ἀς πετάξουμε στὰ 1486. Τώρα πρό-σεχε ἐδῶ, φίλε μου, γιατί ἔχω σκοπὸ νὰ σοῦ γράψω ὅλα τὰ παραδείγματα γιὰ νὰ τὰ κατα-λάβης καλῆτερα.

Τὸ οἱ δὲν προφερότανε σὰν καὶ τώρα οὐα. Εἶταν ἓνα περίεργο ποίημα ποὺ τόλεγαν Grande Danse Macabre des hommes et des fem- mes. Καὶ καὶ τί διαβάζεις;

Qui gardera mon ouvrouer (ouvrouir)
Tandis que je suis a mal aise;
Mes gens ne feront que jouer.

Ἀροῦ ouvrouer καὶ jouer εἶναι ῥίμες, σημαίνει πῶς ouvrouer θὰ λεγότανε ouvrouer.

Ἀπ' τὸ δέκατον πέμτο αἰῶνα ὅμως παρου-σιάζεται ἡ προφορὰ οὐα. Καὶ τὸ βρίσκεις ἴσια μέσα σ' ἓνα ἄλλο ποίημα, le Mystère du siège d' Orléans· εἶναι κάτι ὠραίο: στίχοι ποὺ λένε:

Voici la nuyt qui fort nous haste;
Je voy que tout se pert et gaste.
Hé Dieu et la vierge benoiste,
Voicy diverse destinée!
Faut-il donc que je gousté et taste
Telle douleur, telle journée!

Τί θὰ πῇ; πῶς τὸ οἱ προφέρνεται σὰν καὶ τώρα οὐα.

Εἶναι τώρα τρεῖς αἰῶνες, στὰ 1582, ὁ Ἑρρί-κος Στέφανος, αὐτός ὁ ἴδιος ποὺ ἔκανε τὸν περί-φημο Θησαυρὸ τῆς ἐλληνικῆς γλώσσας, λέει πῶς οἱ Παρινοὶ ἤξεραν τὴν προφορὰ τοῦ οἱ «quasi. . . literis o et a in diphthongum coeuntibus scriptum esset Mo a s, Fo a s, Tro a s, Po a s, ita . . . non pauci, er- rorem vulgi (Parisini praesertim) se- quentes, pronuntiant.»

Πρόφερνε τὸ λοιπόν πιὰ ὁ κόσμος à la pa- risienne, oua, σὰν ποὺ λέει ἓνας κάποιος Ta- bourot.

Στὴν ἴδια ἐποχὴ κ' οἱ αὐτικοὶ ἔχουν αὐτὴν τὴν προφορὰ κι' ὅλοι πιὰ τὴ συνειθίζουν στὴν αὐτὴ τοῦ Ἑρρίκου τοῦ τρίτου. Ὁ Ἐ. Στέφανος θυ- μώνει τότες καὶ τοὺς φωνάζει:

N' estes vous pas de bien grands fous
De dire pour trois mois, troas moas.

Δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ σοῦ πῶ πῶς τώρα στὰ χρόνια τὰ δικὰ μας κ' οἱ πρὶ ἀριστοκράτες λένε οὐα. Στὴν ἀρχή, μόνο ὁ λαὸς εἶχε αὐτὴν τὴν προφορὰ, καὶ τώρα σὰν ποὺ βλέπεις ὅλος ὁ κό- σμος τὴν ξέρει. Τί δικαίωμα ἔχουμε ἐμεῖς νὰ καταφρονοῦμε τὴν προφορὰ τοῦ λαοῦ; αὐτὴ ἡ προφορὰ εἶναι ποὺ θὰ μείνῃ.

Κώστας. — Κατάλαβα τώρα, κι' ἂν ἔχεις πομονὴ ἄλλο ἓνα νὰ μοῦ πῆς.

Εγώ. — Δοῦλος σου. Μίλα.

Κώστας. — Γιατί γράφουν τώρα français, je ferais ἀροῦ σὲ κάτι παλιὰ βιβλία εἶδα γραμ- μένα françois, ferrois; Καὶ γιατί λένε francé, feré ἀντὶ français, fer français. Εγώ ἀπὸ φω- νολογία τόσο ξέρω ὅσο λέει ὁ Μολιέρος: «La voix A se forme en ouvrant fort le bou- che: A.»

Εγώ. — Ἐνας φωνολόγος θὰ σοῦ ἔλεγε τὴν

ei. Π. γ. ἀπ' τὸ directum, regem, me, te, strictum γίνονται dreit, rei, mei, tei, estreit, ὅπως κ' ἡ cruce[m] ἔγινε crois. Κατόπι αὐτὸ τὸ ei καταντᾷ οἱ σὲ μερικὲς ἐπαρχίες, λοιπὸν droit, roi, moi, toi, étroit.

Στὰ καλὰ καθούμενα ὁμως δὲν ἀκολουθοῦν τὰ πράγματα καὶ γιὰ μᾶς βέβαια δὲ βγήκε τὸ οἱ ἀπ' τὸ ei. Αὐτὴ ἡ ἀλλαγὴ ἔρχεται ἀπ' τὴν Πικαρδία κ' ἀπ' ἄλλες ἐπαρχίες· τὸ Παρίσι τὴ δανειστῆκε ἀπ' τὴν ἀνατολικὴ Γαλλία. Σὲ μερικὲς λέξεις ὁμως ἔμεινε εἰ καὶ τὸ οἱ δὲν πῆρε τὴ θέση του π. γ. soliculum = soleil, buticula = bouteille, plēna = pleine. Καὶ ποιὰ ἡ αἰτία; Αἰτία εἶναι τὸ l τὸ ὑγρὸ ποῦ λέγεται: σὰ γ' αἰτία καὶ τὸ n.

Αὐτὴ τὴν ἡ προφορὰ τοῦ οἱ τῆς Πικαρδίας ἦρθε στὸ Παρίσι ἀπ' τὸ δέκατο τρίτο αἰῶνα. Κι ἀπὸ τότε στάθηκε στὴν πρωτεύουσα τὸ οἱ καὶ δὲν μπόρεσε ἀκόμη νὰ φτάσῃ ἴσια μὲ τὰ δυτικὰ μέρη τῆς Γαλλίας. Ἐκεῖ ἴσια μὲ σήμερα λένε εἰ ἀντίς οἱ.

Παυλῆς. — Καλὰ! μὰ δὲν κατὰλαθα ὡς τὴν διόλου γιατί λένε avoine κ' ὄχι aveine ποῦ θὰ εἴταν τὸ σωστό.

Ἐγώ. — Γιατί ἴσια ἴσια δανειστήκαμε τὴν avoine ἀπ' τὰ μέρη ποῦ συνηθίζουνε σὲ κάθε λέξη νὰ λένε οἱ κ' ὄχι εἰ. Οἱ ἄλλες λέξεις μὲ εἰ μᾶς εἶναι πατροπαράδοτες σ' ὅλη τὴ Γαλλία, σὰν ποῦ στὸ ξήγησα.

Νά, κ' ἓνα παραμυθάκι ποῦ ταιριάζει· ἐδῶ ὁ λόγος εἶναι γιὰ τὴ λέξη oie. «Ο Ἑρρίκος Στέφανος λέει κάπου· «Picardi aue: alii oue. Inde Parisiis une petite oue.» Λοιπὸν στὸ Παρίσι τὴ χῆνα τὴν ἔλεγαν oue καὶ μόνο τὰ χωριὰ ἔλεγαν oie. Πέρασες ποτέ σου ἀπ' τὴ rue des Ours ποῦ εἶναι ἐδῶ πλάγι;

Κώστας. — Τὴν ξέρω. Μὰ ἀκούδα δὲν εἶδα.

Ἐγώ. — Αὐτὸς ὁ δρόμος εἶχε πρῶτα ὄνομα rue des oues. Θὰ εἴταν πολλές χῆνες σ' αὐτὸ τὸ μέρος κ' ἴσως γιὰ τοῦτο λέγουνταν ἔτσι. Καὶ τὴν ξέρουν rue des ours, γιατί στὴν ἐποχὴ ποῦ τὸ Παρίσι ἔμαθε νὰ λέγῃ oie, σὰν ποῦ λέγανε καὶ στὰ χωριά, δὲν μπορούσε πιά κανεὶς νὰ καταλάβῃ τί θὰ πῇ oue, καὶ τῶκαμε ours.

Κώστας. — Λοιπὸν ἐγὼ εἶχα δίκιο ἀφοῦ ἔλεγα πὼς πρῶτα τὸ avoine λέγουνταν aveine. Μάθημα νὰ σοῦ γίνη τοῦτο, Παυλῆ.

Παυλῆς. Ἡ μάθησή σου μὲ πνίγει· ποῦ νὰ ἤξερα πὼς εἶσαι τέτοιος φιλολόγος!...

Κώστας. — Ἀρῆσε τώρα τὰ κομπλιμέντα γιὰ ἄλλη μέρα, γιατί ἔχω ἀκόμη κάτι νὰ ρωτήξω τοῦ φίλου μας.

Κάποιος μὲ εἶπε πὼς τὰ δυὸ ῥήματα voir καὶ asseoir εἶναι ἀπ' τὰ λατινικὰ assedere καὶ videre. Ὅτι καὶ νὰ κάνω δὲν μπορῶ νὰ καταλάβω τί γίνθηκε τὸ d τὸ λατινικό. Τὸ ἴδιο πάλι

μὲ τὸ ῥήμα debere ποῦ τὸ λέμε σήμερα devoir. Πὼς μπορεῖ τὸ b νὰ γίνη v;

Ἐγώ. — Τί περίεργος ποῦ εἶσαι! Κορίτσι σωστό. Ἄλλο ζήτημα πάλι τοῦτο. Μὰ ἀφοῦ θέλεις νὰ τὸ μάθῃς, θέλω καὶ γὼ ἀμέσως νὰ σοῦ δείξω πόσο οἱ γλώσσες ποῦ φαίνονται πὼς δὲν ἔχουν καμιά συγγένεια ἀναμεταξύ τους, ἔχουν καὶ παραέχουνε. Γιὰ συλλογίσου κομπιάτι. Δὲν ξέρεις καμιά γλώσσα ποῦ ν' ἀλλάζῃ καὶ κείνη τὸ b καὶ νὰ τὸ κάνῃ v;

Κώστας. — Δὲ μοῦ ἔρχεται.

Ἐγώ. — Μπᾶ, κ' ἡ γλώσσα μας λοιπὸν τί κάνει;

Κώστας. — Βέβαια, ἔχεις δίκιο. Νὰ δοῦμε τώρα ἂν κατὰλαθα καλὰ αὐτὰ ποῦ μᾶς ἀράδιασες μιὰ φορὰ γιὰ τὸ β. Μᾶς εἶπες πὼς τὰρχαῖο β προφερότανε B, καὶ πὼς προφέρουμε τώρα τὸ B μόνο ὅταν ἔχουμε ἓνα μ' κοντά· π. γ. κουμπί, γαμπρός, κ' ἄλλα τέτοια. Ἄλλου τὸ λέμε β. Οἱ Γάλλοι λοιπὸν κάνανε σὰν καὶ μᾶς.

Ἐγώ. — Ἐτσι ἀπαράλλαχτα ἔγινε devoir ἀντίς deboir. Καὶ τί νομίζεις τώρα πὼς ἔγινε, προτοῦ νάφρανιστῇ, τὸ d ἐκεῖνο ποῦ βλέπεις στὰ ῥήματα assedere καὶ videre;

Κώστας. — Μὴν πάῃ καὶ ξεφύτρωσε κανένα δ ἀντίς d σὰν ποῦ λέμε καὶ μεις σήμερα δ κ' ὄχι Δ.

Ἐγώ. — Σωστὰ τὸ εἶπες· δ ξεφύτρωσε. Ἄν τὸ d δὲν εἶχε γίνη δ, δὲ θὰ χάνουνταν ποτέ τὸ d. Μὲ τὸν ἴδιο τρόπο κ' ἡ amata ἔγινε πρῶτα amada, ὕστερα amada. Κατόπι χάθηκε τὸ δ αὐτὸ καὶ γιὰ τοῦτο ἔχουμε τώρα asseoir, voir, aimée.

Κώστας. — Αὐτὲς οἱ ἀλλαγὲς σὰν περίεργες ποῦ φαίνονται.

Ἐγώ. — Καὶ γιατί αὐτό; Μπορεῖ νὰ φανῇ περίεργο σὲ κείνους ποῦ κοιτάζουν τίς γλώσσες μόνο ὅταν εἶνε γραμμένες. Κι ὅποιος τὸ κάνει, ἄδικα ἔχει, γιατί ἂν εἴτανε μόνο νὰ γράφονται οἱ γλώσσες καὶ νὰ μὴ μιλιούνται, δὲ θ' ἄλλαζαν ποτέ. Τίς μιλεῖς καὶ τίς φτειάνεις. Κάθε ὥρα καὶ στιγμὴ ἀλλάζουν, κ' ἡ αἰτία τῆς ἀλλαγῆς εἶναι ποῦ μὲ τὴ φωνὴ σου κ' ὄχι μὲ τὸ κοντύλι σου κουβεντιάζεις. Ἀπάνω στὸ χαρτί τὸ d θάμνησκε πάντα ἴδιο κ' ἀπαράλλαχτα· μόνο ἂν ἔπαιρνε κανεὶς μιὰ γομμάλαστικα νὰ τὸ σῶσῃ, θάφενε. Στὴν ὁμιλία γίνεται δ, κ' ὕστερα λίγο λίγο χάνεται.

Ἐδῶ στὸ Παρίσι εἶναι ἓνας σοφὸς ποῦ καταγίνεται πολὺ σὲ τέτοια πράγματα. Ἐγεί ἐργαλεῖα ποῦ σημειώνουν τὴν προφορὰ καὶ βάζει κ' ὅλας κάτι μικρὲς σουλῆνες μέσα στὴ μύτη. ποῦ χρειάζεται ἀλήθεια κουράγιο νὰ τίς βαστάξῃ κανεὶς καὶ νὰ μὴ φτερνιστῇ. Μὰ ἔλα ποῦ μὲ τὴ σουλῆνα βλέπεις πὼς τρέμουν καὶ τῆς μύτης τὰ νέθρα, ὅταν πῆς ἓνα ν. Μ' αὐτὰ του τὰ ἐργαλεῖα ξέρε· πὼς

διαφθορά. Δὲν εἶνε δύσκολο νὰ καταλάβῃ κανεὶς πῶς ἡ διαφθορά στὰ ἑλληνικὰ εἶναι ἀπάνω κάτω ἐκεῖνο ποῦ εἶναι καὶ στὰ γαλλικὰ. Πολλοὶ λένε πῶς ὁ τύπος ἀδερφοῦ εἶναι πρόστυχος· λοιπὸν καὶ τὸ rossignol εἶναι πρόστυχο, ἀφοῦ ἔρχεται ἀπ' τὸ λατινικὸ lusciniolum καὶ ἀφοῦ τὸ ἴ ἐγινε r, ὅπως καὶ τὸ λ τοῦ ἀδελφοῦ. Ἐκεῖ ποῦ βλέπεις ρ ἀντὶς λ, δὲν πρέπει τὸ λοιπὸ νὰ φωνάζῃς ἀμέσως πῶς εἶναι πρόστυχιά· πρέπει νὰ γυρέψῃς νὰ μᾶθῃς μὲ τί τρόπο καὶ γιὰ τί ἐγινε τὸ πρᾶμ, γιὰ τί αἰτίαι λένε rossignol καὶ γιὰ τί ἄλλη αἰτία λέμε μεις τὸν ἀδελφὸ μας ἀδερφό. Μὴ φοβᾶσαι· δὲν ἔχω σκοπὸ σήμερα νὰ στὸ ζηγήσω· ἐσὺ πιά ἐμαθες νὰ λαλῇς σωστὰ γιὰ τοῦτα τάντικαίμενα. Εἴρεις πῶς οἱ γλώσσες ἄψυχα πρᾶματα δὲν εἶναι· τὰ ὄργανα τοῦ κεφαλίου τίς φτείνουσι, καὶ τὰ ὄργανά μας εἶναι ζωντανά. Σὰν τ' ἄστρα τ' οὐρανοῦ τὰ ὄργανα τῶν ἀνθρώπων ἔχουν καὶ κεῖνα νόμους ποῦ τὰ κυβερνοῦν. Αἰετὶ εἶναι νόμοι, πῶς τολμᾷ κανεὶς νὰ μιλήσῃ γιὰ διαφθορά; Κ' οἱ νόμοι αὐτοὶ δὲν κυβερνοῦνε μόνο τὰ ὄργανα, κυβερνοῦν καὶ τὸ νοῦ.

Παυλῆς. — Πές μου τώρα, σιὸρ Κωστή, ὅταν πιάνεις καὶ διαβάζεις κανένα βιβλίον γαλλικόν, κάθεται καὶ συλλογιέσαι πῶς εἶναι βάρβαρα τὰ γαλλικὰ; Θυμοῦμαι πῶς σὲ εἶδα μιὰ μέρα στὴν Ἀκαδημία, τὴν πρώτη φορὰ ποῦ ἔβγαζε λόγο ἕνας καινούριος ἀκαδημαϊκός. Εἶταν κυρίες πολλές, φορεμένες πιά μὲ τὴν ὑστερνὴ τὴ μόδα. Εἶταν ἐκεῖ ὁ κόσμος ὁ πιὸ τσίλικος τοῦ Παρισιοῦ· μέσα σ' αὐτοὺς βρισκούνταν καὶ αὐτὸς ὁ Μικρογιάννης ποῦ μᾶς τὰ ψάλλει τώρα. Φαντάσου τὸ λοιπὸν ἐσὺ μιὰ τέτοια πόλη σὰν τὸ Παρίσι, ποῦ εἶναι πιά ἡ πρώτη πόλη τῆς Εὐρώπης, καὶ μέσα σ' αὐτὴ τὴν πόλιν τοὺς πιὸ πολιτισμένους, τοὺς πιὸ πεπαιδευμένους ἀνθρώπους ποῦ ἔχει τὸ Παρίσι. "Οἱ τοὺς ἄκουγαν τὸν καινούριον τὸν ἀκαδημαϊκόν. Δὲ συλλογιόσθηκες ἕνα πρᾶμα; "Οἱ τοὺς αὐτοὶ χυδαῖα γλώσσα μιλοῦσαν καὶ ἔλεγαν Academie française καὶ ὄχι française. Σκέψου το τώρα καὶ τοῦτο, φίλε μου, καὶ σκέψου το καιρό, ἴσια ἴσια γιὰτί μιλοῦνε γλώσσα χυδαῖα μπόρεσαν καὶ ἔκαμαν Academie française.

ΜΙΚΡΟΓΙΑΝΝΗΣ

Ἀθηναϊκὴ ἡχὴ

Ἐν Ἑλλάδι οὔτε πωλεῖται οὔτε ἀγοράζεται ἄνθρωπος. Δοῦλος ἀργυρώνητος, ἀπ' οἰκισθῆποτε τῶν βαρβάρων—πολλῶς ὄχι καὶ τόσον μεμακρυσμένων—χωρὼν προσερχόμενος, γίνεται ἐλεύθερος, γίνεται ἄνθρωπος, μόλις πατήσῃ τὸ ἑλληνικὸν γῶμα. Ἔθνος πολέμησαν ἀπεγνωσμένως ἐπὶ ἐλάνκληρον ἐπταετίαν διὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἐλευθερίαν τῆς μικρᾶς ταύτης γωνίας, ἡ ὁποία καλεῖται Κράτος Ἑλληνικόν, δὲν ἐδύνάτο παρὰ τοιοῦτο νὰ θεσπίσῃ τὸ θεμελιώδες τοῦ

Συντάγματός τοῦ ἄθρονον. Χῶμα ζυμωμένον μὲ τὸ αἷμα τῶν τυράννων, ἥτο φυσικόν ν' ἀποκτήσῃ τὴν θαυματουργὸν ιδιότητα, μόλις διὰ τῆς ἐπαφῆς τοῦ ποδὸς νὰ μεταβάλλῃ τὸν δούλον εἰς ἐλεύθερον.

Ἀλλ' ἐπὶ τοῦ ἄρθρου τούτου καὶ τῶν ὁμοίων τοῦ ἀντιτάσσουσι μερικὰς ἔχι ἀσημάντους παρατηρήσεις οἱ σοσιαλισταί. Αὐτοὶ ἰσχυρίζονται ὅτι ἡ ἀκριβὴς καὶ πραγματικὴ τήρησις τοῦ εἶνε χίμαιρα αὐτόχρημα ἐν κοινωνίᾳ, ἐν ἣ δὲν ἀνεκηρύχθη ἀκόμη, ὅπως τοῦ ἀτόμου ὁμοίως καὶ τοῦ πράγματος, ἡ ἐλευθερία. Τὸ ἐν ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ ἄλλου. Ἀδιόφορον ἂν δὲν ἀνταλλάσσεται πλέον μὲ χρήματα ὁ ἄνθρωπος. Εἶνε καὶ θὰ εἶνε πάντοτε δούλος ταλαιπωρημένος καὶ τῶν ἀρχαίων ἐκείνων δυστυχέστερος, ἐφ' ὅσον βασιλεύει ἡ δουλεία τοῦ πράγματος, πρὸς κτήσιν τοῦ ἀποίου πρέπει τώρα εἰπέρ ποτε νὰ συναγωνισθῇ αἰματηρῶς πρὸς τὸν ἀδελφόν του καὶ νὰ πωληθῇ ψυχῇ τε καὶ σώματι εἰς ἕνα κεφαλαιούχον, πωλημένον καὶ αὐτὸν εἰς ἄλλον ἀνώτερον.

Τὴν κατάστασιν ταύτην δὲν εἶνε ἀνάγκη νὰ εἶνε κανεὶς σοσιαλιστής, — ἐν Ἑλλάδι δηλαδὴ συνδρομητῆς τῆς ὁμωνύμου ἐφημερίδος—διὰ νὰ τὴν βλέπῃ καὶ νὰ τὴν ἀναγνωρίζῃ. Ὁ ἄνθρωπος καταθλιβόμενος ὑπὸ τοῦ καθεστώτος, δεσμευμένος ὑπὸ τῶν ἀναγκῶν, θῶμα τοῦ βιωτικοῦ ἀγῶνος, δὲν εἶνε ἐλεύθερος ὅσον θ' ἀπῆται, ὄχι βέβαια φιλοσοφικῶς, ἀλλὰ τοῦλάχιστον κοινωνικῶς ἢ ἔννοια τῆς λέξεως. Ὑπάρχουσι περισσότερον καὶ ὀλιγώτερον δούλοι, ὅπως περισσότερον καὶ ὀλιγώτερον ἀνεξάρτητοι. Τὸ ζήτημα εἶνε ὅτι ὅλοι σήμερον δουλεύομεν· ἡ δὲ ιδέα τῆς ἀληθοῦς ἐλευθερίας εἶνε ἀκόμη ὄνειρον χρυσοῦν, τὸ ὅποιον μόνον εἰς ἀπώτατον μέλλον διαδέλπει ὁ φιλοσοφικὸς ὀφθαλμός. Μάλιστα, τὸ ἐπαναλαμβάνω, ὅλοι τὸ βλέπομεν αὐτὸ σήμερον καὶ τὸ αἰσθανόμεθα καὶ τὸ ἐννοοῦμεν καὶ ὅλοι τὸ ἀνεχόμεθα, διὰ τῆς συνηθείας, ἢ, ὅπως ἔλεγεν εἰς τὸ προηγούμενον φύλλον ὁ κ. Κακλαμάνος, διὰ τῆς μιμησεως, περιμένοντες ἀγογγύστως τὸ κρεῖττον, ὑπὲρ τοῦ ὁποίου ὀλίγοι δειροπόλοι πρὶν τὸ τυποῖ ἐργάζονται. Πλὴν ὑπάρχουσι καὶ δουλεῖται περισσότερον αὐτῆς τῆς γενικῆς ἀποσχίστου, υπερβαίνουσαι τὸ μέτρον τῆς κοινῆς ἀνοχῆς, δουλεῖται σκληραῖ, ἀποτελοῦσαι πληγὰς αἰσχύνῃς ἐπὶ τοῦ κοινωνικοῦ σώματος, ἐξαιρετικαὶ δουλεῖται, κινῶσαι τὴν ἀγανάκτησιν καὶ προκαλοῦσαι ὄλων τὴν ἐπέμβασιν. Κατ' αὐτὰς ὁ τύπος τοῦ γραμποῦ νόμου, ὑπὲρ τοῦ ὁποίου κήδεται κυρίως ἡ πολιτεία, δὲν παραβιάζεται, οὕτως ὥστε νὰ ζητηθῇ ἡ ἄμεσος ὑπ' ἐκείνης ἐπανόρθωσις. Ἀπεναντίας τηρεῖται εὐλαχέστατα· πλὴν ἐξανίσταται ἡ συνείδησις, ὁ ἄγραφος νόμος, καὶ διακαίεται ὁ ἀνθρωπιστής ὑπὸ τῆς θερμῆς, τῆς ἱερᾶς ἐκείνης πρωτοβουλίας, ἡ ὁποία ἀνέκαθεν εἰς τὰς κοινωνίας ἠνώρθωσε τὰ κακῶς κείμενα.

Ἐννοῶ τὴν ἀληθῆ σωματεμπορίαν τὴν διενεργουμένην ὑπὸ τῶν ἐνταῦθα αἰσχροκερδῶν καὶ ἀσυνειδήτων ἐκμισθωτῶν τῶν ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν παίδων, κυρίως τῶν ἐκ Μεγαλοπόλεως, τὰ ὅποια οἱ πατέρες τῶν ἐκχωροῦσι νὰ τοῖς δουλεύωσιν ἀντὶ ἐκατὸν δραχμῶν ἐτησίως. Ἡ Κυβέρνησις, πρὸς τὴν ὁποίαν τὰ βάρσκα τῶν μικρῶν κατηγγέλθουσαν πολλῶς, ἐπεμψεν ἐσχάτως ἑγγράφον πρὸς τὸν Σύλλογον Παρχασ-